

nisternek f. évi január 4-én 418. sz. a. kelt rendeletében foglalt kérdések részletes tárgyalását a jövő tanévben elintézendő ügyek napirendjére kitézi».

Az elnökség tisztelettel kéri ez indítvány elfogadását.

IRODALOM.

A földrajztanítás a székes főváros elemi népiskoláinak III. osztályában. Irta *Bönjérfi János*. Budapest, Lampel R. 1893. Ara 1 korona.

Nyolczvan oldalra terjedő füzet, mely első sorban vezérkönyvül akar szolgálni a fővárosi elemi tanítónak, de érdeklél elolvashatja mindenki, a kit a földrajz mint tanítási tárgy érdeklél. Bővebb tájékozásul azért szolgáljon maga a munka, a következőkben csak egy pár megjegyzés foglaltatik, főleg az első elméleti részre. Ez az egésznek majdnem felét teszi ki s tárgyalja a földrajznak mint tudománynak és mint tanítási tárgynak fejlődését és tanításának didaktikai és methodikai alapelveit; a második részben aztán az elemi III. osztály számára előírt tananyag van gyakorlatilag feldolgozva és pedig részletesen beosztva hónapok szerint.

A földrajznak mint tudománynak fejlődéséről a szerző Humboldt és Ritter-ig ad számot, pedig velök kezdődik még csak a tudományos földrajz. Hogy Ritter történeti iskolájával és Peschel morphologiai irányával szemben egy más áramlat keletkezett, mely a természeti tudományokra, különösen a geológiára és a physikára helyezi a fősúlyt és hogy jelenleg épen ez az irány dominál, ez mind kifejtésre méltó dolog. S talán felfért volna még ezzel kapcsolatosan a földrajznak, mint tudománynak beosztása (ágai) és a földrajzi irodalom legfőbb, lehetne mondani klasszikus termékeinek megemlézése.

Teljesebb már a következő cikk, mely a földrajzzal mint tanítási tárggyal foglalkozik. Ebben csak kissé jobban ki kellett volna emelnie a szerzőnek azt, hogy miképen tanították hát a földrajzt, a mióta épen tanítják és miképen tanítják jelenleg; értem azt a nagy különbséget, hogy a földrajz az iskolában egész az újabb időkg, — mikor már Ritter rég megálapította mint tudományt — lazán összefüggő statisztikai adatok tárháza volt, míg tárgyalását jelenleg épen a belső szerves összefüggés jellemzi.

Következnek didaktikai elvek, számszerint öt, melyekből szerző kifejtés útján lehozza a III. osztály tananyagának megválasztására és terjedelmére vonatkozó szempontokat. A 2.-kal kapcsolatosan (kezdetben a közeledben keresd a tanítási anyagot) a szerző kiemelhetne volna, miképen szolgálnak alapul ezek a közelben szerzett ösmeretek (a szülőhely környékének ösmerete) a későbbi tanításnak, hogyan építjük föl a távolabbit a közelebbiből, alkotunk magunknak fogalmat pl. magas hegységéről, sarkvidékről, tengerről egy domb, téli tájkép, tó alapján. A 3. és 4. elvet össze lehetett volna vonni ezen könnyebben megtartható elv alá: Keveset, de jól. Végre az 5. elv — a tanítási anyagnak gyakorlati értékkel

is kell bírnia — kétségben hágy, valjon materiális v. formalis hasznot ért-e inkább a szerző. Itt hangsúlyozza aztán annak a fontosságát, hogy mindenekelőtt a tanító bírjon alapos ösmeretekkel és közli Diesterwegnek mindenestre kissé ideális követelményeit, hogy miképen tanulmányozza a tanító földrajzi és természettudományi szempontból lakóhelyét illetve szülőföldjét.

A methodikai elvek alatt (20. l.) tárgyalva vannak a közetkezők: 1. a szemléltetés; 2. az öntevékenységre való szoktatás; 3. az összehasonlítás elve; 4. az ok és okozati összefüggés; 5. a térképolvasás; 6. a földrajzi előadás; 7. a tárgyalás logikai egymásutánja; 8. a begyakorlás és ismétlés; 9. az összefoglalás.

Mindenesetre kissé összevissza zavart sorrend; a helyes ez volna: 1. 5. 6. 2. 3. 4. 7. 8. 9.

1. alatt melegen felkarolja a kirándulások ügyét s elmondja mi mindent lehet közvetlenül és közvetve szemléltetni a városligeti és gellérthegyi kirándulások alkalmával. Megemlíti azt is, hogy a tanító készüljön az ilyen a természetben tartandó tanításra csak úgy, mint mikor az iskolába lép, csak még hozzá kellett volna tenni, hogy ott a helyszínen kell arra készülnie a tanítónak, különösen a kezdőnek, pl. a megelőző napon, valamint azt is, hogy népesebb osztálynál csélszerűbb kisebb (2 esetleg 3) csoportot alkotni és mindegyiket külön vezetni ki. A képeket, fényképeket, mint szemléleti eszközöket a térkép után hozza fel a szerző, pedig határozottan előbbre valók, mert magukat a dolgokat tüntetik fel (azért lehetőleg nagyoknak és praegnansoknak kell lenniök), míg a térkép útján már csak közvetve szemlélünk. Nagy csalódásban ringatjuk magunkat, ha azt hisszük, hogy avval már eleget tettünk a földrajzi szemléltetés elvének, ha egy jó térképet nyomunk a tanuló kezébe és megtanítjuk, hogyan kell olvasni és használni. Ez már csak később járja. Nézetem szerint sohasem szabad elfeledni, hogy a térképen csak jelek vannak, melyek nem sokkal különbek az írásjegyeknél és épen a közvetlen szemléletnek és képeknek, ezek híján pedig élénk előadásnak a feladata, hozzászoktatni a tanulókat, hogy ne tapadjanak magukhoz a jegyekhez, hanem hogy ezek alapján lehetőleg a valóságnak megfelelő képet alkossanak maguknak az illető részletről, hogy tehát ez a térkép mintegy megelevenedjék előttük. Ez épen csak akkor lesz lehetséges, ha kellőképp be vannak vezetve a térképolvasásba, magának a térképnek a megszerkesztése útján — a mit szerző hátrább tárgyal is, — továbbá ha a térkép arányára mindig ráutalunk s eleinte nagyobb arányu (fali) térképekhez szoktatjuk őket. Célszerű lenne továbbá a térkép bemutatása előtt egy távlati térképet elővenni pl. az Eggenbergernél megjelent budapestit és pedig a gellérthegyi kirándulás alkalmával s vele kapcsolatosan, összevetőleg egy rendes projektiós térképet.

Hogy a térképek, «lehetőleg művésziés kivitelűek» legyenek, nagyon általános frázis s hogy «külön-külön is hozzák a physikai, a politikai és közigazgatási részt», az szerény véleményem szerint nem szükséges, de meg nem is jó, mert ilyenkor külön-külön képei is támadnak a tanulóknak egy és u. a. vidékről s az egyes adatokat akkor a tanítónak kell kapcsolatba hozni, míg egy jó térképnél ez önmagától történik; értek ez alatt olyat, melynek alapját az oro-hydrographiai viszonyok képezik (és pedig sraffirozott legyen és egyúttal színezett is, de halaványan) és ezeken, mint természetes alapon a legfontosabb utak és helységek s a

főbb politikai beosztás, de úgy, hogy ezek ne lépjenek előtérbe, az összbemutató egy maradjon, tehát az utak vékony kettős vonalakkal, a pol. beosztás pedig finom szakadozott, v. pontozott vonalakkal; a városok mellé elég sokszor a kezdőbetű is. Kozma nagyobb atlaszának térképei részben ilyenek, sajnos épen Magyarországról nemcsak itt, hanem általában nincs ily kézi térképünk. Igen szép ily kiviteli képek vannak a Sydow-Wagner féle Schultatlas-ban.

Az öntevékenységet tárgyaló cikkben mint egyik, arra vezető esz-közt tárgyalja szerző röviden a rajzolást is, de kissé sokat követel. Még középiskolában sem áll arányban a rajzolással eltöltött idő az elért eredményekkel, különösen, ha kevés útmutatást kap a tanuló. Legjobb talán, ha a rajzolás egyrészt csak arra szorítkozik, hogy mikor a tanító a táblára rajzol egyes dolgokat (az ő közreműködésökkel), azt papíron utána rajzolják másrészt pedig arra, tudja-e a tanuló pl. ismétlésnél a szóban levő vidéket egy pár vonással a táblára vetni. Mindkét esetben figyelmet követel a javítás, mert többszöri hibás rajzolás által hibás kép is rögződik meg. (Ezen a tájon egy pár tollhiba is csúszott be a nyomtatásba: szociális-heuristicai s valamivel alább ecclatans).

A «logikai egymásutanság»-nál a szerző tárgyalja a mainapság már majdnem általánosan elfogadott sorrendet, mely a biológiai és etnográfiai viszonyokat a fizikaiak után adja. E sorrend részletezésére volna egy pár megjegyzésem. Az első két pont:

a) a terület neve és kiterjedése (nagyság);

b) vízszintes tagosultság (földrajzi helyzet határpartkifejlődés).

E kettő valamint az utolsó három pont bizvást egybe vehető, mert a kiterjedés (nagyság) abszolút számokban, mint a hogy régebben szokás volt megadni (a földrajzi szélesség és hosszúság után), egészen fölösleges, hanem igenis szükséges megbeszélni a földrajzi helyzet egész alakját, formáját az új vidékeknek. Szintily fölöslegesnek tartom «a lakosok számá»-t, még ha kikeretítve adjuk is, mert fogalmat arról a tanuló nem fog magának szerezni, hanem fontos a lakosság sűrűsége, városokban v. falvakban laknak-e inkább? és később aztán az egyes vidékek lakossága egymáshoz viszonyítva egyszerű számok által. A sorrendet továbbá nem szabad minden egyes vidéknél mereven keresztülvinni, mert úgy, még ha a belső összefüggést kiemeljük is, néha unni fogja a tanuló. Főleg nem szabad a sorrend egyes tagjait egyforma részletességgel tárgyalni, hanem meg kell ragadni s behatóbban venni azt, a mi épen szembeütő és jellemző.

Hátra van még az ismétlés és az összefoglalás. Az előbbinek tárgyalásánál jobban kiemelhetné volna a szerző azt, hogy sosem szabad egy kaptafára mennie, hanem vagy alkalmazzuk az általa is fölhozott utaztató módszert vagy pedig összeállítatjuk a tanulókkal a megegyező vagy különböző részleteket, pl. egyforma irányu folyókat, egyforma irányu vagy magasságú, — külsejű hegységeket, egyforma helyzetű vagy egy szélesség vagy hosszúság alatt fekvő városokat vagy a különbözőket stb.

Az összefoglalásnál az áll, hogy «a tananyagot a tanév végén egy kerekded egészzé kell foglalnunk.» Kissé bajosan fogna menni, ha már évközben is nem tesszük a kisebb egységek befejezésénél. Összefoglalás alatt a tanultak olyatén összeállítását szokás érteni, melynél fogalmi tudásra törekszünk és a nyert fogalmakat rendszerezni iparkodunk. Az

előbbinek mindenütt, még az új anyag nyújtása előtt is van helye; a rendszerezés túlságba vitelétől — s szerző úgy látszik a rendszerezésnek pártját fogja, mert még az ismereteknek tudományos rendszerbe való foglalásáról is szól — jó ovakodni, mert a természettudományi és általában az oktatás eredménytelenségének gyakran ez az oka. A földrajzi tanításnak az elemi, de még a középiskolákban is, nem főcélja a fogalmak rendszere, hanem az, hogy a tanulónak az egyes tárgyalt vidékekről (nem politikai részekről!) s azoknak kapcsolatáról világos, élénk képe legyen.

A II., gyakorlati részbe nem kívánok mélyebben belebocsátkozni, egyrészt mert magamnak nem volt alkalmam e tananyaggal gyakorlatilag bántani, másrészt, mert a praxisban az egyéni véleménynek sokkal tágabb tere nyílik, mint az elméletnél. Nézzük azonban, hogy a szerző itt, az egyes próbaleckékénél hogyan alkalmazza az I. részben oly melegen felkarolt elveket és tanácsokat? Ismételt olvasás után is csak azt mondhatja az ember, hogy vajmi gyéren! Úgy látszik a theoria és praxis egymáshoz való viszonyát illetőleg feltétlen híve Goethenek, kit az I. részben citál is. Igen mostoha sorsra jutott az öntevékenység elve. Beszélgető formában vannak ugyan tartva a próbaleckék, de a tanulónak egyes rövid mondásaitól eltekintve, jóformán csak a tanító beszél és — tölti tölesérral fejökbe a sok tudományt, precíze megfogalmazva nekik a meghatározásokat, a helyett, hogy ők maguk csinálnák meg. Ilyenkor be kell érni a kevésbé exakt definitiókkal is, még sokszor körülírásokkal is. Lehet, hogy a tanuló ily módon elsajátítja a szóburkot, de legtöbbször csakis azt s hamarosan el is felejt. Semmit sem szabad végezni, a mit maga a tanuló végezhet. Igaz, hogy ez a módszer, különösen népebb osztályban nagyon veszélyes a tanítóra nézve és lászólag kevesebbet lehet vele elérni, mint amúgy, mégis mennyivel többet ér az így szerzett kevés ösmeret a rákényszerített s főleg szavakból álló ismerettömegnél! Hiszem egyébiránt, hogy a szerző maga nem úgy tanítana a valóságban és csak rövidség kedvéért írta meg így, hogy a tanítónak megkönnyítse a munkát, de egy-két leczkét mégis kidolgozhatott volna teljesebben. Szintúgy bővebben alkalmazhatta volna az összehasonlítás, ok- és okozati összefüggés elvét, és azt, hogy: keveset, de jól.

Hogy mindezen hiányok mellett is sok jó oldala és részlete van a dolgozatnak s azért — különösen mint kritikával használt vezérkönyv — igen hasznavehető s a szerző nem végzett felesleges munkát, arról meggyőződhetik mindenki, a ki magát a könyvet lapozgatja.

MELCZER GUSZTÁV

VEGYESEK.

— **Továbbképző tanfolyam** a felsőbb leányiskolánál. A budapesti IV. ker. m. kir. állami felsőbb leányiskolánál e tanévben továbbképző tanfolyam nyílt meg, melyet a vallás- és közoktatási miniszter úr egyelőre ideiglenes szervezettel léptetett életbe. A két évből álló tanfolyamok célja oly nőknek, a kik a felsőbb leányiskola hat osztályát elvégezvén, általános műveltségük bővítése és mélyítése végett még egy-két évet tanulással akarnak eltölteni, az erre való alkalmat megadni. Rendes